

Ανασκαφή Ζώμινθου και Ψηφιακό Μουσείο Ανωγείων

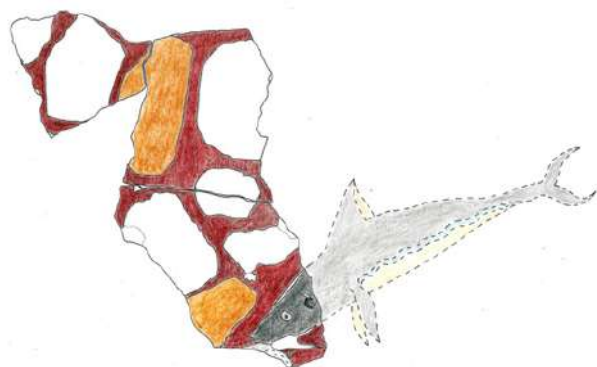
Ιδιαίτερως σημαντικά ήταν τα αποτελέσματα της ανασκαφικής έρευνας στη Ζώμινθο κατά το 2016. Πρόκειται για ανασκαφή της Αρχαιολογικής Εταιρείας, που πραγματοποιείται υπό την διεύθυνση της αρχαιολόγου Έφης Σαπουνά-Σακελλαράκη, με τη συνδρομή πολυπληθούς προσωπικού διαφόρων ειδικοτήτων.

Η ανασκαφή του 2016 στη Ζώμινθο αποκάλυψε ότι το κεντρικό κτήριο είχε μεγαλύτερη επιφάνεια απ' ό,τι γνωρίζαμε μέχρι σήμερα (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Η Ζώμινθος, οροπέδιο στους πρόποδες του Ψηλορείτη (Όρος Ίδη), δυτικά του χωριού Ανώγεια, στη διαδρομή από την Κνωσό προς το Ιδαίον Άντρον (το ιερό λατρευτικό σπήλαιο στο οροπέδιο της Νίδας), έγινε γνωστή λόγω του πολύπλοκου κτηριακού συγκροτήματος της μινωικής εποχής που έχει βρεθεί εκεί. Χαρακτηριστικά στοιχεία η δαιδαλώδης μορφή και η μεγαλοπρέπεια των χώρων του.

Το κεντρικό κτήριο, που αποτελείται από 150 περίπου δωμάτια, ήταν διώροφο ή τριώροφο σε ορισμένα σημεία, και οι τοίχοι του, που διασώζονται σε ύψος από 2,5 έως 3 μ., ήταν τοιχογραφημένοι. Διάδρομοι, κλίμακες που κατεβάζουν σε υπόγεια ή οδηγούν στους άνω ορόφους, καθώς και νέες υπόστυλες αίθουσες προστίθενται στους μεγαλοπρεπείς χώρους που είχαν αποκαλυφθεί σε παλαιότερες ανασκαφικές περιόδους και συμπληρώθηκαν στις τελευταίες έρευνες με πολύθυρα και φωταγωγούς. Όλα τα δωμάτια ήταν βαμμένα εσωτερικά με κονίαμα γαλάζιο ή κόκκινο και εξωτερικά με λευκό.

Ζώμινθος: Λεπτομέρεια τοιχογραφίας του κεντρικού κτηρίου που ήλθε στο φως (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι, το κεντρικό κτήριο, εκτός από την κύρια φάση του (γύρω στο 1750 π.Χ.) που ήταν γνωστή έως σήμερα, εκτεινόταν σε μεγαλύτερη επιφάνεια κατά την αμέσως προηγούμενη περίοδο (Παλαιοανακτορική, από το 1900 π.Χ.), οπότε ανεγέρθηκε. Υπήρξε έργο σπουδαίου αρχιτέκτονα, που διαμόρφωσε τους χώρους με σχέδιο, το οποίο προσάρμοσε στο ορεινό τοπίο. Τροποποιήθηκε δε πολλές φορές από τη συνεχή χρήση.

Το κτήριο, όπως προκύπτει από τις μεγάλες αίθουσες συγκεντρώσεων που έχουν στο εσωτερικό τους βωμούς και φέρουν περιμετρικά θρανία, αλλά και από το πλήθος των αντικειμένων θρησκευτικού χαρακτήρα (όπως διπλοί πελέκεις, θυμιατήρια κ.λπ.), δεν ήταν μόνο χώρος πολυτελούς κατοικίας σημαντικών προσώπων της δυναστείας της Κνωσού, αλλά και χώρος θρησκευτικών συγκεντρώσεων, προφανώς κατά τις εποχές του χρόνου που το γειτονικό διεθνές θρησκευτικό κέντρο του Ιδαίου Άντρον δεν ήταν προσιτό λόγω καιρικών συνθηκών.

Ζώμινθος: Χάλκινες αιχμές δοράτων από την πρόσφατη ανασκαφή (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Το ψηφιακό μουσείο στα Ανάγεια (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Πλήθος ευρημάτων, που ενδέχεται να ήταν αφιερώματα, επιβεβαιώνουν τη χρήση αυτή, όπως σφραγίδες με παράσταση «ιερού κόμβου» και σχηματοποιημένου βουκράνου με ηλιακό δίσκο, χάλκινα ειδώλια λατρευτών, χάντρες περιδεραιίου, πήλινα θυμιατήρια, καρποδόχοι και άλλα ειδικής χρήσης αγγεία.

Η Ζώμινθος ήταν ταυτόχρονα παραγωγικό και βιοτεχνικό κέντρο. Οι Μινωίτες εκμεταλλεόμενοι τον πλούτο του Ψηλορείτη, οργάνωσαν στη Ζώμινθο εργαστήρια παραγωγής κεραμικών έργων, όπως δείχνει το κεραμικό εργαστήριο και ο κλίβανος, και εργαστήρια επεξεργασίας ορείας κρυστάλλου, υλικού που υπάρχει στην περιοχή. Κατά την τελευταία ανασκαφική περίοδο, αποκαλύφθηκε μεταλλουργικός κλίβανος. Έτσι δεν είναι τυχαία η ανακάλυψη του πλήθους των χαλκών που βρέθηκαν για μία ακόμη φορά.

Το μαλλί από τα πρόβατα που γνωρίζουμε από τις πινακίδες της Κνωσού, αλλά και τα φυτά του Ψηλορείτη που έστειλαν στην Αίγυπτο, όπως γνωρίζουμε από αιγυπτιακές επιγραφές, και είχαν ιαματικές και καλλωπιστικές ιδιότητες, ήταν από τα κύρια προϊόντα που εμπορεύονταν οι κάτοικοι της Ζωμίνθου.

Ευρήματα μυκηναϊκών χρόνων βρέθηκαν σποραδικά στον χώρο και δείχνουν τη σχέση με τον μυκηναϊκό οικισμό που αποκαλύφθηκε από τον Γιάννη Σακελλαράκη, 100 μέτρα ανατολικότερα, ενώ η χρήση του στους ιστορικούς χρόνους διαπιστώνεται από αρχιτεκτονικά (ρωμαϊκά) λείψανα και κινητά ευρήματα που δηλώνουν τη διαχρονικότητα του χώρου, ακριβώς όπως και του γειτονικού Ιδαίου Άνδρου.

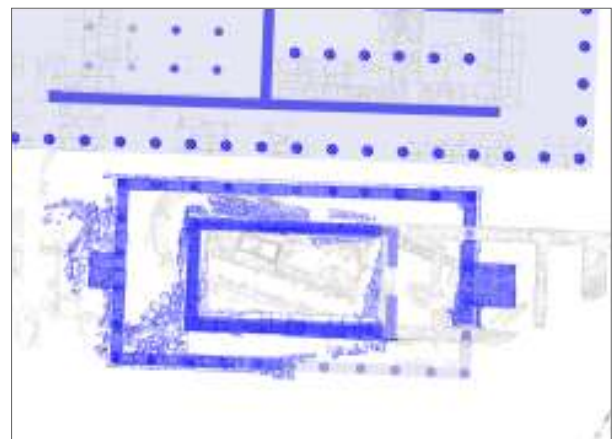
Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στα Ανάγεια δημιουργήθηκε ένα πρωτοποριακό ψηφιακό μουσείο από την Έφη Σαπουνά-Σακελλαράκη με τη

συνδρομή του Δήμου Ανωγείων και περιλαμβάνει την ιστορία των ανασκαφών και ευρήματα της Ζωμίνθου και του Ιδαίου Άνδρου.

Καλαπόδι Φθιώτιδας: Οι ξύλινες καταβολές της δωρικής αρχιτεκτονικής

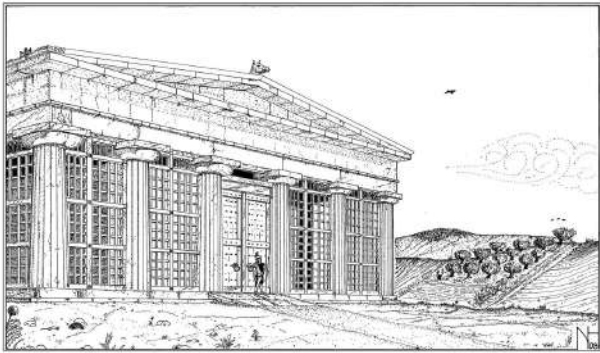
Το μαντείο των Αβών κήκε ολοσχερώς από τους Πέρσες το 480 π.Χ. και ξεχάστηκε με την πάροδο του χρόνου, παρόλο που ο Ηρόδοτος το αναφέρει μαζί με τα εξίσου σημαντικά μαντεία της αρχαιότητας, τους Δελφούς και της Δωδώνης. Οι ανασκαφές, που διενεργούνται στην περιοχή από το 2004 από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Αθηνών, φέρνουν στο φως διαρκώς σημαντικά ευρήματα. Οι αρχικές ανακαλύψεις έδειξαν γρήγορα ότι κάτω από τα θεμέλια των ναών υπάρχει σειρά πρωιμότερων χρονικά κατασκευών χρονολογούμενων από την μυκηναϊκή περίοδο (πριν από το 1200 π.Χ.), γεγονός το οποίο αποδεικνύει ότι το Καλαπόδι μπορεί να αποτελέσει το κλειδί για την αποκρυπτογράφηση άγνωστων πτυχών των «Σκοτεινών Χρόνων».

Κατά τη διάρκεια των ανασκαφικών περιόδων 2008/2009 στο συγκρότημα των νότιων ναών στο Καλαπόδι ήλθαν στο φως τα λίθινα αρχιτεκτονικά τμήματα του δυτικού αετώματος του ναού κάτω από ένα στρώμα καταστροφής, την οποία σύμφωνα με τον Ηρόδοτο είχαν προκαλέσει οι Πέρσες (8, 32.33). Το στρώμα αποτελούνταν από αναρίθμητες κεραμίδες που προέρχονταν από τον αρχαϊκό νότιο ναό (έναρξη ανέγερσης 550-540 π.Χ.). Όλα τα υπόλοιπα λίθινα τμήματα της ανωδομής, όπως κίονες, κιονόκρανα, επιστύλια και δοκοί, έλειπαν εντελώς από αυτό το στρώμα αλλά

Καλαπόδι, λεπτομέρεια από τη ΒΑ γωνία του νότιου ναού (DAI-ATHENEA, Athen 2015/2016, σ. 82, εικ. 7).

Καλαπόδι, αναπαράσταση της δυτικής όψης του αρχαϊκού ξύλινου ναού (DAI-ATHENEA, Athen 2015/2016, σ. 87, εικ. 10).

και από τα υποκείμενα. Στο στυλοβάτη του ναού διατηρούνται ακόμη ίχνη από τα σημεία όπου εδράζονταν οι 21 κίονες, από τα οποία τα 16 εμφανίζουν τις χαρακτηριστικές μηνοειδείς εντορμίες, όπως αυτές που είχε παρατηρήσει για πρώτη φορά ο H. Schleif στο Ηραίο της Ολυμπίας και οι οποίες με βεβαιότητα χρησίμευαν για την ανόρθωση των ξύλινων κίωνων κατά την κατασκευή. Συνεπώς έχουμε μπροστά μας ένα αποκλειστικά ξύλινο οικοδόμημα με τουλάχιστον ένα ξύλινο αέτωμα στα δυτικά, το οποίο αποτελεί τον χαμένο κρίκο στη διαδικασία της μετατροπής των πρώιμων ξύλινων ναών σε λίθινους.

Η απουσία τέτοιων στοιχείων από τον ΒΑ γωνιακό κίονα καθώς και από τον τρίτο από τα δυτικά κίονα του βόρειου στυλοβάτη οδήγησαν στην υπόθεση της ταυτόχρονης χρήσης λίθινων και ξύλινων κίωνων. Στην αρχαϊκή εποχή υπάρχουν μερικά οικοδομήματα για τα οποία έχει υποθεθεί ότι έφεραν ξύλινους κίονες, οι περισσότεροι ήταν αράβδωτοι. Στον ναό στο Καλαπόδι έχει επιβεβαιωθεί το μοναδικό ίχνος από τα σημεία έδρασης του κίονα η χρήση ενός ξύλινου κίονα με ραβδώσεις. Έτσι, εκτός από την ακραία περίπτωση να ήταν ο μοναδικός κίονας με ραβδώσεις στο οικοδόμημα, ο ναός στο Καλαπόδι είχε ξύλινους ραβδωτούς κίονες.

Επισκέψιμο το Ωρολόγιο του Ανδρονίκου του Κυρρήστου

Ολοκληρώθηκαν οι εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του έργου του ΕΣΠΑ «Συντήρηση και Ανάδειξη του Ωρολογίου του Ανδρονίκου Κυρρήστου, στον αρχαιολογικό χώρο της Ρωμαϊκής Αγοράς Αθηνών» και έγιναν εξειδικευμένες εργασίες από το μόνιμο προσωπικό συντήρησης

Ωρολόγιο Ανδρονίκου του Κυρρήστου. Άποψη της εξωτερικής όψης και του εσωτερικού χώρου μετά τις τελευταίες εργασίες συντήρησης (φωτ. ΥΓΠΟΑ).

της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αθηνών, στο εσωτερικό του μνημείου. Το περίφημο Ωρολόγιο του Ανδρονίκου, κτήριο του τέλους του 1ου αι. π.Χ., που διέθετε εννέα ηλιακά ωρολόγια αλλά και μηχανισμό «πλανηταρίου», αποδίδεται στο σύνολό του, για πρώτη φορά στη νεότερη ιστορία, στους επισκέπτες του χώρου και την επιστημονική κοινότητα.

Ανασκαφή στο μυκηναϊκό νεκροταφείο των Αηδονίων

Το μυκηναϊκό νεκροταφείο των Αηδονίων ταυτίζεται πιθανότατα με τη νεκρόπολη της ομηρικής Αραιθυρέας, την οποία ο Όμηρος

αποκαλεί «ερατεινή», δηλαδή θελκτική, και η οποία κατατάσσεται στα πολίσματα που ανήκαν στον Αγαμέμνονα. Το πόλισμα της Αραιθυρέας βρισκόταν στο χαμηλό, φυσικώς διαμορφωμένο οχυρό λόφο, που στην μια μεριά του κατέβαινε κελαρυστό νερό με αιωνόβια πλατάνια και αηδονία να κελαηδούν. Το όνομα της Αραιθυρέας προέρχεται από την κόρη του αυτόχθονος βασιλέως Άραντος ο οποίος, σύμφωνα με τον Πausανία, ήταν ο πρώτος άνθρωπος σε αυτήν την περιοχή. Η Αραιθυρή βρίσκεται στην χώρα των Φλιασίων και είχε άμεση οδική επαφή με τις Μυκήνες και το Άργος. Από την πανάρχαια Αραιθυρή περνούσαν δύο μυκηναϊκοί οδικοί άξονες, ο ένας προς τον Φενεό και ο άλλος μέσω Τιάνης προς την Σικυώνα. Το νεκροταφείο βρίσκεται στην ελαιόφυτη πλαγιά του λόφου που περιβάλλει από ανατολικά την ομώνυμη κοινότητα, προσφέροντας εξαιρετική θέα στην κοιλάδα της Φλιασίας.

Το νεκροταφείο έγινε γνωστό μετά τη βάνουση σύλησή του από οργανωμένες ομάδες αρχαιοκαπήλων, τη δεκαετία του 1970. Ακολούθησε ανασκαφή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας υπό τη διεύθυνση της τότε εφόρου Κ. Κρυστάλλη-Βότση (1978-1980), φέρνοντας στο φως ευρήματα τα οποία κατέδειξαν αμέσως ότι πρόκειται για σημαντική μυκηναϊκή νεκρόπολη και επίσης κατέστησαν δυνατό τον συσχετισμό τους με τα προϊόντα της λαθρανασκαφής, όταν αυτά διατέθηκαν για πώληση στο εξωτερικό, το 1993. Η άμεση αντίδραση της ελληνικής πολιτείας οδήγησε στον επαναπατρισμό των αρχαιοτήτων (1996), οι οποίες παρουσιάστηκαν με τα ευρήματα της ανασκαφής στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και σήμερα βρίσκονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Νεμέας.

Το τμήμα της νεκρόπολης που έχει αποκαλυφθεί δίνει την εικόνα πυκνής χρήσης του χώρου. Το νεκροταφείο περιλαμβάνει σχεδόν αποκλειστικά θαλαμοειδείς τάφους, οι οποίοι διατάσσονται κατά συστάδες στο μέτωπο του λόφου, αλλά, λόγω έλλειψης χώρου, λαξεύτηκαν και άλλοι τάφοι ενδιάμεσα, έτσι που οι θάλαμοι κάποιων τάφων να αναπτύσσονται στον δρόμο άλλων (λ.χ. ο τάφος 10 στον δρόμο του τάφου 9). Σε γειτνίαση με τους θαλαμωτούς τάφους βρίσκεται ένας μεγάλων διαστάσεων λακκοειδής τάφος.

Οι θαλαμοειδείς τάφοι χρησιμοποιούνται καθ' όλη την διάρκεια της μυκηναϊκής εποχής (π. 1600/1550-1100 π.Χ.) και βρίσκονται συχνά οργανωμένοι σε επιμέρους ομάδες-συστάδες. Όμοια αναπτύσσονται και οι τάφοι των Αηδονίων, οι

Μυκηναϊκό νεκροταφείο Αηδονίων, άποψη από άερος (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

οποίοι συγκεντρώνονται σε τρεις συστάδες, στο ανώτερο, το μεσαίο και το κατώτερο τμήμα του λόφου, δύο εκ των οποίων ερευνήθηκαν φέτος. Στον τάφο της μεσαίας συστάδας, του οποίου η οροφή είχε καταρρεύσει, διακρίθηκε μία πρωτογενής ταφή και σημαντικός αριθμός ανακομιδών, κτερισμένες κυρίως με πήλινα αγγεία και ειδώλια. Ο τάφος της κατώτερης συστάδας είχε επανειλημμένα χρησιμοποιηθεί, εκτός από τη μυκηναϊκή εποχή, στη γεωμετρική και την αρχαϊκή περίοδο και μεταγενέστερα. Παρά την μακρόχρονη χρήση, στο θάλαμο του τάφου αυτού διατηρήθηκε αδιατάρακτος λάκκος της πρώιμης μυκηναϊκής εποχής (π. 1600/1550 - 1550/1450 π.Χ.), ο οποίος μεταξύ άλλων περιέλαβε ταφή κτερισμένη με χάλκινα όπλα και άλλα αντικείμενα γοήτρου.

Οι τάφοι είναι εξολοκλήρου σκαμμένοι στον φυσικό βράχο και οι περισσότεροι έχουν ορθογώνιο θάλαμο και επιμήκεις κατηφορικούς δρόμους καθώς και μνημειακές προσόψεις. Υπάρχουν ωστόσο και τάφοι με κυκλικό θάλαμο και κοντό δρόμο. Επίσης υπάρχουν και δρόμοι χωρίς θάλαμο, καθώς η σκληρότητα του εδάφους δεν επέτρεψε εν τέλει την λάξευση θαλάμου. Αποτελούνται από τρία τμήματα: τον δρόμο, έναν επιμήκη διάδρομο που οδηγεί από την επιφάνεια του εδάφους στο στόμιο, την υπόγεια είσοδο δηλαδή, μέσω της οποίας εισέρχεται κανείς στον ταφικό θάλαμο. Οι εξαιρετικά επιμελημένες προσόψεις των τάφων καθώς και τα χρυσά κοσμήματα και μικροτεχνήματα δεν αφήνουν αμφιβολία για την υψηλή κοινωνική τάξη στην οποία ανήκαν οι νεκροί των τάφων.

Στον χώρο των Αηδονίων η Εφορεία Αρχαιοτήτων Κορινθίας έχει ξεκινήσει την υλοποίηση ενός

Μυκηναϊκό νεκροταφείο Αηδονιών. Εργασίες κατά την τελευταία ανασκαφική περίοδο (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

σύνθετου προγράμματος. Πρόκειται για μία συστηματική ανασκαφή και έρευνα για τη μελέτη των χρήσεων των τάφων, της διαίτας και των δημογραφικών στοιχείων του πληθυσμού σε σχέση με την παραγωγή και την κατανάλωση αντικειμένων. Στο δημοτικό σχολείο της κοινότητας, το οποίο έχει ήδη παραχωρηθεί στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Κορινθίας από τον Δήμο Νεμέας, προβλέπεται η δημιουργία ενός ενημερωτικού κέντρου, όπου μεταξύ άλλων θα αντιπαραβάλλονται τα πορίσματα της ανασκαφής με τις χαμένες, εξαιτίας της εκτεταμένης αρχαιοκαπηλίας, πληροφορίες.

Έπειτα από σχετική έγκριση του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, το προηγούμενο διάστημα ξεκίνησε η συστηματική ανασκαφή στο νεκροταφείο των Αηδονιών. Στις 23 Ιουλίου ολοκληρώθηκε η πρώτη περίοδος της ανασκαφής της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κορινθίας, υπό την Διεύθυνση του Προϊσταμένου της Υπηρεσίας,

Κωνσταντίνου Κίσσα, με την καθοριστική συμβολή του Nemea Center for Classical Archaeology του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνια στο Berkeley, διά της Διευθύντριας του, Αναπληρώτριας Καθηγήτριας, Kim Shelton.

Η μελέτη του συνόλου αναμένεται να εμπλουτίσει τις γνώσεις μας για τα Αηδονία της πρώιμης μυκηναϊκής, τις σχέσεις της θέσης με τις Μυκήνες καθώς και για τις ταφικές πρακτικές στη βορειοανατολική Πελοπόννησο. Στην ίδια περιοχή, σωστική ανασκαφή έφερε στο φως μία συστάδα υστερορωμαϊκών τάφων, τεκμηριώνοντας επιπλέον περίοδο χρήσης του χώρου.

Βλοχός: Ο αρχαιολογικός χώρος και το ανασκαφικό πρόγραμμα

Πόλη 2.500 χρόνων τεκμηρίωσαν οι αρχαιολογικές έρευνες στη δυτική Θεσσαλική πεδιάδα. Κατά τη διάρκεια της έρευνας-αποτύπωσης και καταγραφής που έγιναν τον Σεπτέμβριο του 2016 στην κορυφή και τις άμεσες παρυφές του λόφου «Στρογγυλοβούνι» στον Βλοχό του Δήμου Παλαμά στην ΠΕ Καρδίτσας, αναγνωρίστηκαν πύργοι, τείχη και πύλες της πόλης στην κορυφή και στις πλαγιές του λόφου.

Ο αρχαιολογικός χώρος Βλοχού έχει βέβαια μακρά ιστορία στην έρευνα καθώς είναι γνωστός ήδη από το 19ο αιώνα. Η πρώτη αναφορά στο χώρο έγινε από τον W. Leake (*Travelers in Northern Greece, vol. IV, 1835*). Ακολούθησε ο J. L. Ussing (*Rejsebilleder fra Syden, 1847*), οι παρατηρήσεις του οποίου αποτελούσαν τη βασική πηγή πληροφοριών για τουλάχιστον 150 χρόνια. Στην συνέχεια ο Léon Heuzey (*Excursion dans la Thessalie turque en 1858, 1927*) επισκέφτηκε το χώρο το 1850, ενώ ο

Βλοχός: η ακρόπολη της αρχαίας πόλης (φωτ. SIA/ΕΦΑ Καρδίτσας/ΥΠΠΟΑ).

Οχυρωματικά τείχη, πύργοι και πύλες είναι ορατά από ψηλά (φωτ. SIA/ΕΦΑ Καρδίτσας/ΥΠΠΟΑ).

Οχυρώσεις στον αρχαιολογικό χώρο του Βλοχού (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Friedrich Stählin (Das hellenische Thessalien (1924) προχώρησε σε ταύτιση της θέσης με την αρχαία πόλη Πειρασία. Το 1960 έγιναν οι πρώτες ανασκαφές τάφων στο νεκροταφείο και το 1964 κηρύχθηκε η θέση αρχαιολογικός χώρος (με την Υπουργική Απόφαση 1154/4.3.1964/ΦΕΚ91/Β'/19.3.1964), ενώ έχει καταρτισθεί πρόταση επικαιροποίησης της κήρυξης και οριοθέτησής του. Επιπλέον, σωστικές ανασκαφές στο Βλοχό διεξήχθησαν πρόσφατα από τις αρμόδιες Εφορείες (πρώην ΙΓ' ΕΠΚΑ (Βόλος) και πρώην ΛΔ' ΕΠΚΑ (Καρδίτσα). Το 2014 η Εφορεία Αρχαιοτήτων Καρδίτσας ξεκίνησε νέες έρευνες στη θέση.

Πρόκειται για ακρόπολη με ισχυρά τείχη εξαιρετικής διατήρησης που αναπτύσσονται τόσο στην κορυφογραμμή του λόφου όσο και στις κλιτύες του. Τα τείχη στον πεδινό χώρο δεν είναι ορατά επιφανειακά, ωστόσο, όπως διαπιστώθηκε κατά τη γεωφυσική διασκόπηση, διατηρούνται αμέσως κάτω από την επιφάνεια του εδάφους. Στην κορυφή εντοπίζονται επίσης κατάλοιπα αρχιτεκτονικών κατασκευών, που αφορούν σε ένα κτιστό περίβολο ασαφούς προς το παρόν χρήσης, καθώς και σε θεμελιώσεις κτηρίων. Ο πολεοδομικός ιστός της αρχαίας πόλης εκτείνεται κατά κύριο λόγο στην πεδινή περιοχή, στη θέση «Πάτωμα», καθώς στο χώρο διατηρούνται ορατά αρχιτεκτονικά κατάλοιπα. Τέλος, οι παλιότερες σωστικές ανασκαφές στο χώρο από τις τότε αρμόδιες Εφορείες έχουν αποκαλύψει κατάλοιπα οικιών αλλά και τμήματα από την οχύρωση (αδημοσίευτο υλικό).

Κατά το 2016 ξεκίνησε αρχαιολογικό πρόγραμμα (ΒΛΑΠ) στη θέση, το οποίο αποτελεί συνεργασία του Σουηδικού Ινστιτούτου Αθηνών (SIA) με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Καρδίτσας. Πρόκειται για

Οχυρώσεις στον αρχαιολογικό χώρο του Βλοχού (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

τριετές πρόγραμμα που διεξάγεται υπό τη διεύθυνση της Μαρία Βαϊοπούλου, Προϊσταμένης της Ε.Φ.Α. Καρδίτσας, ενώ επικεφαλής από την πλευρά του Σουηδικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου είναι η Dr. Heléne Whittaker, καθηγήτρια στο τμήμα Ιστορικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Γκέτεμποργκ. Στις εργασίες πεδίου συμμετέχουν ο Robin Rönnlund (Πανεπιστήμιο του Γκέτεμποργκ) και η Φωτεινή Τσιούκα (Ε.Φ.Α. Καρδίτσας). Ο ενθουσιασμός των μελών της αποστολής αποτυπώνεται εύγλωττα και από το σχόλιο το οποίο έχει αναρτηθεί στο ιστολόγιο της σουηδικής αποστολής:

«Σήμερα, είχαμε την πρώτη μας μέρα στο πεδίο, και - όπως είναι η παράδοση - τα πάντα ήταν λίγο χαοτικά. Ωστόσο, είχαμε μερικές ωραίες επισκέψεις από την πρόεδρο του χωριού Βλοχός, κα Ευαγγελία Ντόζη, καθώς και από τον δήμαρχο του Δήμου Παλαμά, Γιώργο Σακελλαρίου και τον αντιδήμαρχο Ιάσωνα Τσιρώνη. Ήταν όλοι πολύ

Θραύσμα ερυθρόμορφης κεραμικής από το τέλος του 6ου αι. π.Χ. (φωτ. SIA/ΕΦΑ Καρδίτσας/ΥΠΠΟΑ).

ενθουσιασμένοι για το έργο και υποσχέθηκαν να βοηθήσουν με όποιο τρόπο μπορούσαν. Όλοι αισθανόμαστε πολύ χαρούμενοι για τη θερμή υποδοχή τους!», «Είμαστε πολύ ενθουσιασμένοι για αυτό το έργο, το οποίο δεν είναι απλώς ένα νέο πρόγραμμα, αλλά το πρώτο σουηδικό αρχαιολογικό έργο στη Θεσσαλία, και κατά πάσα πιθανότητα το πρώτο ξένο στην περιφερειακή ενότητα Καρδίτσας» (<http://vlar.se/blog/>).

Ο προγραμματισμός εργασιών του τριετούς προγράμματος, το οποίο εγκρίθηκε από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο τον Αύγουστο του 2016, περιλαμβάνει:

- Επιφανειακή έρευνα των ορατών αρχιτεκτονικών καταλοίπων του χώρου. Δηλαδή καταγραφή, μέτρηση συντεταγμένων με GPS, περιγραφή, μετρήσεις και σχέδια.
- Φωτογράφιση των σημαντικότερων αρχαιολογικών καταλοίπων με συμβατικές φωτογραφικές μηχανές και drones για φωτογραμμετρικό μοντέλο. Οι περισσότερες από τις φωτογραφίες εδάφους γίνονται παράλληλα με τις εργασίες καταγραφής.
- Γεωφυσική διασκόπηση του πεδινού αρχαίου οικισμού με GPR και μαγνητόμετρο.
- Δημοσίευση αποτελεσμάτων.

Οι εργασίες πεδίου επικεντρώθηκαν στον χώρο όπου εκτείνεται η οχυρωμένη αρχαία πόλη στη θέση «Στρογγυλοβούνι» και περιλαμβάνει την κορυφή και τις πλαγιές του ομώνυμου λόφου καθώς και την πεδινή περιοχή στα νότια ριζά του. Τα οχυρωματικά τείχη αποτυπώθηκαν, καταγράφηκαν με μεθόδους που συνδυάζουν την παραδοσιακή αρχαιολογική τεκμηρίωση και τη σύγχρονη ψηφιακή τεχνολογία.

Τα πρώτα αποτελέσματα των εργασιών υποδεικνύουν ότι ο χώρος του Βλοχού χρησιμοποιήθηκε σε τρεις χρονολογικές περιόδους, εκ των οποίων η πρώτη περιλαμβάνει κυκλοτερή οχύρωση στην κορυφή του λόφου και τείχη που κατευθύνονται προς το νότιο πεδινό τμήμα του λόφου και χρονολογούνται στα ύστερα αρχαϊκά – πρώιμα κλασικά χρόνια, σύμφωνα με την τεχνολογία της τοιχοδομίας. Ο χώρος φαίνεται ότι αναδιαμορφώθηκε σε μια δεύτερη φάση σε τυπική πόλη των κλασικών – ελληνιστικών χρόνων με πολεοδομικό ιστό, οικίες, ακόμα και Αγορά, όπως διαπιστώθηκε κατά τη γεωφυσική διασκόπηση. Το μεγαλύτερο τμήμα των οχυρώσεων εντάσσεται σε αυτή τη δεύτερη φάση, ενώ η έκταση που περικλείουν τα τείχη υπολογίζεται στα 50 εκτάρια (500 στρέμματα). Αυτός ο οικισμός κάποια στιγμή εγκαταλείφθηκε, πιθανώς από τις ταραχές των Μακεδονικών Πολέμων στις αρχές του 2ου αι. π.Χ. και η εγκατάσταση άρχισε ξανά στη Ύστερη Ρωμαϊκή περίοδο. Τα κατάλοιπα που χρονολογούνται στα ύστερα ρωμαϊκά – πρώιμα βυζαντινά χρόνια συνιστούν την τρίτη φάση του χώρου και περιλαμβάνουν επισκευές των τειχών της δεύτερης φάσης, εκ νέου κατασκευή οχυρωματικού περιβόλου, καθώς και έναν αξιόλογο αριθμό τάφων στην αστική περιοχή των υστεροκλασικών χρόνων.

Τα πρώτα δεδομένα των ερευνών στο χώρο του Βλοχού αποδεικνύουν ότι, αν και η αρχαία αυτή θέση θεωρούνταν παλιότερα ήσσονος σημασίας, η οχυρωματική και οικιστική της ανάπτυξη υπήρξε πολύ πιο εκτεταμένη από ότι είχε αρχικά εκτιμηθεί και ότι εν τέλει πρόκειται για μια μεγάλη και σημαντική θέση στο βόρειο – ανατολικό τμήμα της Θεσσαλικής πεδιάδας.

Χιλιόμοδι Κορινθίας

Ολοκληρώθηκε στο Χιλιόμοδι Κορινθίας, για τέταρτη συνεχή χρονιά, η συστηματική αρχαιολογική έρευνα της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς υπό την διεύθυνση της Δρος Έλενας Κόρκα. Στο πλαίσιο της έρευνας συνεχίστηκε η διερεύνηση τμήματος της αρχαίας οδού που εντοπίστηκε το 2015, ενώ ταυτόχρονα διανοίχθηκαν και νέες ανασκαφικές τομές, οι οποίες σε συνδυασμό με τα καινούργια στοιχεία που προέκυψαν κατά την επιφανειακή και γεωφυσική έρευνα, συμπλήρωσαν κατά πολύ την τοπογραφία της αρχαίας Τενέας.

Συγκεκριμένα αποκαλύφθηκαν για πρώτη φορά in situ οικοδομικά κατάλοιπα της αρχαίας πόλης, που παραπέμπουν στη δραστηριότητά της κατά

Οι χώροι του κτηρίου που ανασκάφηκε στο Χίλιομόδι Κορινθίας (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

τους ελληνοιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους. Αναλυτικότερα, ανασκάφηκε τμήμα εκτεταμένου κτηρίου με επιμέρους χώρους και πηγάδι. Σε έναν εξ' αυτών εντοπίστηκαν αποθέσεις καύσης, τμήμα γυναικείου ειδωλίου, αγγεία και νομίσματα. Σε άλλο χώρο αποκαλύφθηκε μεγάλος αριθμός μαρμάρινων πυρήνων και σωρεία απολεπίσεων μεταξύ των οποίων μαρμάρινο σπάραγμα αντίχειρα από άγαλμα φυσικού μεγέθους, ακέραιη πυξίδα καθώς και άλλα χρηστικά αγγεία. Επιπρόσθετα στον ανεσκαμμένο χώρο μεταξύ άλλων εντοπίστηκαν πλήθος νομισμάτων, ανθεμωτό ακροκέραμο, επιζωγραφισμένη σίμη και άφθονη κεραμική χρηστικών αγγείων.

Σε εγγύτητα του παραπάνω χώρου αποκαλύφθηκε δίχωρο ταφικό υπέργειο μνημείο ρωμαϊκών χρόνων, σπάνιο για την Κορινθία. Στο κυρίως χώρο του διαμορφώνονται στις τρεις πλευρές του πέντε κτιστοί τάφοι. Στον χώρο εισόδου εντοπίστηκαν ίχνη καύσης και παιδικές ταφές. Στο σύνολό του το μνημείο αποτελεί μια ιδιαίτερα επιμελημένη κατασκευή επενδεδυμένη με κονίαμα τόσο στο εσωτερικό της όσο και στο εξωτερικό της και με λιθόστρωτο δάπεδο στο οποίο τμηματικά διατηρείται επίστρωση κονιάματος. Η εξωτερική τοιχοποιία του μνημείου αποτελείται από δεύτερης χρήσης αρχιτεκτονικά μέλη ελληνοιστικών χρόνων. Στον κυρίως χώρο αποκαλύφθηκαν ενταφιασμοί αλλά και καύσεις πλούσια κτερισμένες, παρά την έντονη διατάραξή τους. Μεταξύ των ευρημάτων συγκαταλέγονται χάλκινα νομίσματα, χρυσή δανάκη από νόμισμα Σικυώνας, οστέινα κοσμήματα κ.α. Εξωτερικά της νότιας θεμελίωσης του μνημείου παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση κεραμοσκεπών τάφων και εγχυτρισμών. Όλες οι παραπάνω ταφές είναι

Ευρήματα από το Χίλιομόδι Κορινθίας (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

παιδικές, πλούσια κτερισμένες με λύχνους, αγγεία, γυάλινα μυροδοχεία, νομίσματα κ.α. Βόρεια διαφαίνεται η συνέχεια του μνημείου το οποίο πιθανότατα να αποτελεί τμήμα ενός ευρύτερου συγκροτήματος, ενώ στα νότιά του στο βάθος της θεμελίωσής του αποκαλύφθηκε τμήμα πρωιμότερης κατασκευής από πώρινους δόμους, η διερεύνηση της

οποίας δεν ολοκληρώθηκε. Νοτιοανατολικά του μνημείου εντοπίστηκε πηγάδι με πώρινο περιστόμιο και αργολιθοδομή καθώς και υποδοχές κατάβασης. Το βάθος του φτάνει στα 15,30μ όπου υπάρχει νερό. Στον χώρο της αρχαίας οδού έγιναν τομές όπου αποκαλύφθηκαν τμήματα της υποδομής της και νομίσματα.

Δεσποτικό Αντιπάρου

Τα αποτελέσματα της ανασκαφής, που διήρκησε από τις 30 Μαΐου έως τις 8 Ιουλίου 2016, ήταν ιδιαίτερως σημαντικά για την ιστορία και την τοπογραφία του ιερού του Απόλλωνα στο ακατοίκητο νησί Δεσποτικό, δυτικά της Αντιπάρου.

Η συστηματική έρευνα στη θέση Μάντρα, που ξεκίνησε το 1997 από τον αρχαιολόγο Γ. Κουράγιο (Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων), έχει φέρει στο φως ένα εκτεταμένο αρχαϊκό ιερό -το μεγαλύτερο στις Κυκλάδες μετά από αυτό της Δήλου- που άκμασε τον 6ο αι. π. Χ. και μέχρι σήμερα έχουν αποκαλυφθεί 15 κτήρια, βοηθητικά για τον ναό και το τελετουργικό εστιατόριο. Το κέντρο της λατρείας ήταν ένα προστατευμένο με περίβολο τέμενος, στο οποίο δέσποζε ο μαρμάρινος πρόστυλος ναός και δίπλα σε αυτόν το τελετουργικό εστιατόριο, μια μοναδικότητα που δημιούργησαν οι παριανοί στα αρχαϊκά χρόνια. Η πρωιμότερη, όμως, χρήση του χώρου ανάγεται στη Γεωμετρική περίοδο.

Ο χώρος ανασκαφής στο Δεσποτικό Αντιπάρου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Φέτος ολοκληρώθηκε η ανασκαφή των δύο πρωιμότερων κτισμάτων που έχουν έλθει στο φως ακριβώς μπροστά από τον στυλοβάτη του αρχαϊκού ναού και του αρχαϊκού λατρευτικού κτηρίου Δ. Συγκεκριμένα, ακριβώς νότια του κτηρίου Δ ολοκληρώθηκε η ανασκαφή του αποσπασματικά σωζόμενου αψιδωτού ή ελλειψοειδούς κτηρίου Ο, που ανήκει στον ύστερο 9ο ή το πιθανότερο στον πρώιμο 8ο αι. π.Χ. (Γεωμετρική εποχή). Νότια του κτηρίου Ο και μπροστά από τον στυλοβάτη του αρχαϊκού ναού είχε εντοπιστεί το 2012 τμήμα του ορθογώνιου κτηρίου Ξ που χρονολογείται στις τελευταίες δεκαετίες του 8ου αι. π.Χ. και το οποίο φαίνεται πως κατέστρεψε το

κτητήριο Ο. Βόρεια των κτηρίων ήλθε στο φως στρώμα με πληθώρα οστών και γραπτής κεραμικής που χρονολογείται από τον 8ο έως τον 6ο αι. π.Χ., το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως γέμισμα για την οικοδόμηση του αρχαϊκού κτιρίου Δ. Μέσα σε αυτό εντοπίστηκε πληθώρα μεταλλικών αντικειμένων, πήλινα ειδώλια, σκαραβαίοι κ.α.

Νότια του τεμένους η ανασκαφική έρευνα προχώρησε σε έκταση και βάθος στα κτήρια Μ και Ν που είχαν μερικώς ανασκαφεί το 2015, ενώ ήλθε στο φως ένα ακόμη κτήριο, το κτήριο Π, με ναόσημη κάτοψη διαστάσεων 9,90 X 6,20 μ. Χρονολογείται στον 6ο αι. π.Χ. Κατέστη σαφές ότι από την αρχαϊκή περίοδο έως και τα ύστερα κλασικά χρόνια λειτούργησε ένα μεγάλο και πολύπλοκης κάτοψης κτηριακό συγκρότημα εκτάσεως περί τα 350 τ.μ. που γνώρισε πολλές κατασκευαστικές φάσεις και αποτελείτο από τα κτήρια Μ, Ν και Π. Ενδιαφέρον παρουσίασαν τα αποτελέσματα της ανασκαφής στο λεγόμενο αίθριο του κτηρίου Μ, καθώς διαπιστώθηκε ότι αρχικά εκεί υπήρχε μνημειακών διαστάσεων κτιστή κατασκευή (5 X 9,50 μ), οριζόμενη από τέσσερις ισχυρούς τοίχους ύψους 1,50 μ. Πιθανότατα, να πρόκειται για κάποιο είδος δεξαμενής, πολύ ιδιαίτερης και προσεγγμένης κατασκευής. Η δεξαμενή αυτή καταργήθηκε σταδιακά έως τον 4ο αι. π.Χ. και καταχώθηκε με λίθους και πληθώρα κεραμικής, που χρονολογείται από τον 7ο έως και τον 4ο αι. π.Χ. Τότε, πιθανότατα, κτίστηκαν και τα

Τμήμα ενεπίγραφου αγγείου από το Δεσποτικό Αντιπάρου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Αναστηλωτικές εργασίες στο Δεσποτικό Αντιπάρου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

δωμάτια του κτηρίου Μ και το μικρό πρόπυλο στη νότια πλευρά του, ενώ η επιχρωματωμένη κατασκευή λειτούργησε ως αίθριο του κτηρίου αυτού. Την ίδια περίοδο, κτίστηκαν και τα τέσσερα δωμάτια νότια και ανατολικά του πρόπυλου και του αιθρίου, που ήλθαν στο φως κατά τις τελευταίες έρευνες. Δύο από αυτά σώζουν επιμελώς κατασκευασμένα πλακόστρωτα δάπεδα και συνεχίζονται με άλλα δωμάτια προς τα νότια. Έξω από το τέμενος, μεταξύ των κτηρίων Β και Ζ, εντοπίστηκε τμήμα ενός ακόμη κτηρίου, ισχυρής κατασκευής και μεγάλων διαστάσεων, του οποίου η ανασκαφή θα συνεχιστεί το 2017. Τέλος, αποκαλύφθηκε ισχυρή κατασκευή, ένα είδος τειχισμένου – προστατευτικού περιβόλου, μήκους 25 μέτρων και πλάτους 1,10, που κτίστηκε στα αρχαϊκά χρόνια, την περίοδο λειτουργίας του ιερού, για να προστατέψει τα βοηθητικά κτήρια εκτός του τεμένους. Ο περίβολος είχε κατεύθυνση από το λιμάνι προς το ιερό τέμενος. Εκτός από την πληθώρα θραυσμάτων γραπτών και άβαφων αγγείων που χρονολογούνται από τον ύστερο 9ο έως τον 4ο αι.π.Χ, από τα ευρήματα της τελευταίας ανασκαφικής έρευνας αξίζει να αναφερθούν: περισσότερα από 40 λυχνάρια, 25 βάσεις σκύφων και φιαλών με εγχάρακτες επιγραφές του ονόματος του Απόλλωνα, ενεπίγραφο όστρακο του 6ου αι. π.Χ με παράσταση

άθλου του Ηρακλή, θραύσματα μελανόμορφων αρχαϊκών κυλίκων με παραστάσεις πολεμιστών, ερυθρόμορφοι κρατήρες αττικού εργαστηρίου κλασικής εποχής -έργα εξαιρετων ζωγράφων- με παραστάσεις Διονύσου, σατύρων και μαινάδων, κορινθιακοί αρύβαλλοι και αλάβαστρα, γεωμετρικά ζωόμορφα ειδώλια, σκαραβαίοι-σφραγιδόλιθοι, χάλκινες πόρπες αλλά και πέντε θραύσματα κάτω άκρων αρχαϊκών κούρων, που έρχονται να προστεθούν στα ήδη 75 γνωστά θραύσματα γλυπτών.

Μετά και τις τελευταίες έρευνες, είναι ξεκάθαρη η ιδιαίτερα μεγάλη έκταση που καταλάμβανε το ιερό στη χερσόνησο του Δεσποτικού, αντίστοιχη της υψηλής επισκεψιμότητάς του, η οποία επέβαλε και τις συνεχείς μετασκευές και επεκτάσεις έως και τα ύστερα κλασικά χρόνια.

Στις ανασκαφικές έρευνες συμμετείχε, εκτός από τα μέλη της επιστημονικής ομάδας (Κ. Νταϊφά, Α. Αλεξανδρίδου, Ν. Βέλλη, Α. Ohnesorg, Γ. Ορεστίδης, Γ. Καραμπάλης κ.α), μεγάλος αριθμός φοιτητών και αρχαιολόγων από πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού (CYA, Birkbeck College, University of Salerno, University of Genova, Πανεπιστήμια Αθηνών, Θεσσαλίας, Κρήτης, Ιωαννίνων, κ.α.).

Παράλληλα με τις ανασκαφικές έρευνες συνεχίστηκαν και οι αναστηλωτικές εργασίες (10/5-11/6). Συγκολλήθηκε από τέσσερα κομμάτια

Αναστηλωτικές εργασίες στο Δεσποτικό Αντιπάρου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

ο μαρμάρινος κίονας του εστιατορίου, ο οποίος είχε μεταφερθεί από το νησάκι Στρογγυλό το 2015, έγιναν εκμαγεία αρχαίων σπονδύλων του εστιατορίου και του ναού, τοποθετήθηκε ο δεύτερος καθ' ύψος σπόνδυλος του νοτιότερου κίονα της κιονοστοιχίας του ναού, τέσσερις νέοι μαρμάρινοι στυλοβάτες του ναού, μήκους 9 μέτρων, καθώς και νέοι μαρμάρινοι πλίνθοι στη νότια παραστάδα του ναού. Συμπληρώθηκε με νέες και αρχαίες μαρμάρινες πλίνθους η πρόσοψη των δωματίων του αρχαϊκού ναού αλλά και του εστιατορίου. Σημειώθηκε σημαντική πρόοδος με τις ταυτίσεις και συγκολλήσεις αρχαίων και νέων μελών, μία από τις πιο δύσκολες και απαιτητικές εργασίες του αναστηλωτικού προγράμματος. Πολλά από αυτά συνδέθηκαν με ράβδους τιτανίου και θα συμπληρωθούν με νέο υλικό. Το μνημείο έχει αρχίσει να συμπληρώνεται καθ' ύψος με αποτέλεσμα να δίνεται η τρίτη διάσταση και να γίνεται πλέον κατανοητός ο μνημειακός χαρακτήρας του επιβλητικού αυτού μαρμάρινου ναού της αρχαϊκής περιόδου.

Παράλληλα με τις αναστηλωτικές εργασίες πραγματοποιήθηκαν και εργασίες συντήρησης τοιχοποιιών στα κτήρια Α, Β και Ε από τον συντηρητή της Εφορείας Αρχαιοτήτων Γ. Καράμπαλη. Τέλος, μετά την κατάχωση των πρώιμων κτισμάτων μπροστά στον αρχαϊκό ναό, η οποία επιβλήθηκε από την ανάγκη προστασίας των αρχαίων καταλοίπων, διαμορφώθηκε αποστραγγιστικό σύστημα, κατά μήκος του λατρευτικού κτιρίου Α, για την απομάκρυνση των υδάτων έξω από το χώρο της ανασκαφής.

Οι ανασκαφικές και αναστηλωτικές εργασίες, που διήρκεσαν από τις 10/5 έως τις 8/7,

πραγματοποιήθηκαν και φέτος χάρη στις ευγενικές χορηγίες των Αθανασίου και Μαρίνας Μαρτίνου, των Ιδρυμάτων Α.Γ. Λεβέντη και Α&Π Κανελλοπούλου και του Διεθνούς Κέντρου Ελληνικών και Μεσογειακών Σπουδών (ΔΙ.ΚΕ.ΜΕ.Σ.) με 15 φοιτητές αμερικανικών πανεπιστημίων.

Ιερό Κουβούκλιο Παναγίου Τάφου

Πολυμελής ελληνική αντιπροσωπεία παρακολούθησε στις 22 Μαρτίου 2017 την τελετή ολοκλήρωσης του έργου συντήρησης, προστασίας και αποκατάστασης του Ιερού Κουβούκλιου του Παναγίου Τάφου στην Ιερουσαλήμ, έργο που πραγματοποιήθηκε από διεπιστημονική ομάδα του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου με τη συνεργασία δύο συντηρητών του ΥΠΠΟΑ, υπό την διεύθυνση της καθηγήτριας Τώνιας Μοροπούλου.

Η τελετή έγινε μπροστά στο Ιερό Κουβούκλιο του Παναγίου Τάφου τον οποίο έχουν την ευθύνη να διαφυλάσσουν οι Τρεις Θρησκευτικές Κοινότητες -το Ελληνορθόδοξο Πατριαρχείο, το Τάγμα των Φραγκισκανών Μοναχών και το Αρμένικο Πατριαρχείο- και στη συνέχεια η επιστημονικώς υπεύθυνη των εργασιών Τώνια Μοροπούλου θα παρουσιάσει το έργο στις λεπτομέρειές του, στην αίθουσα του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων.

Μνημείο σημαντικό της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς και της χριστιανοσύνης, το Ιερό Κουβούκλιο που περιβάλλει τον τάφο του Ιησού βρίσκεται στο κέντρο του κυκλικού Ναού της Αναστάσεως (Ροτόντα) ο οποίος θεμελιώθηκε μαζί με μια βασιλική, το 336 μ.Χ. από την Αγία Ελένη στον χώρο όπου μαρτύρησε ο Ιησούς. Ο τάφος Του αρχικά είχε τη μορφή των ιουδαϊκών μνημείων που ήσαν λαξευμένα σε βράχο. Ο βράχος αυτός ισοπεδώθηκε, και το οικοδόμημα που τον περιέκλειε κατέρρευσε όταν έγινε η μεγάλη καταστροφή του

Ιερό Κουβούκλιο του Παναγίου Τάφου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Ιερό Κουβούκλιο του Παναγίου Τάφου (φωτ. ΥΠΠΟΑ).

Ναού της Αναστάσεως από τον Αλ Χακίμ το 1009-1012 μ.Χ. Με την αποκατάσταση του Ναού επί Κωνσταντίνου του Μονομάχου (1042-1048), ένα καινούργιο οικοδόμημα κτίστηκε γύρω από τον Πανάγιο Τάφο, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως το ιερότερο προσκύνημα του χριστιανικού κόσμου. Η σημερινή εξωτερική μορφή του συγκροτήματος του Ναού της Αναστάσεως είναι κατασκευάσμα των Σταυροφόρων (12ος αιώνας), εσωτερικά όμως διατηρεί αρκετά στοιχεία από τη παλαιοχριστιανική και μεταβυζαντινή περίοδο. Η σημερινή μορφή του Ιερού Κουβουκλίου χρονολογείται από το 1810, οπότε, μετά από μια πυρκαγιά, ανακαινίστηκε και ο Ναός της Αναστάσεως από τον αρχιτέκτονα Κομνηνό Κάλφα τον Μυτιληναίο. Περιλαμβάνει δύο τμήματα, τον Προθάλαμο (που λέγεται και Άγιος Λίθος ή Παρεκκλήσιο του Αγγέλου) και τον κυρίως νεκρικό θάλαμο που είναι ο θάλαμος του Παναγίου Τάφου, λαξευμένος σε βράχο, όπου εισέρχεται κανείς από μια χαμηλή είσοδο. Στο Ιερό Κουβούκλιο πραγματοποιείται καθημερινά από τους Ορθόδοξους, Θεία Λειτουργία κατά την οποία ο Πανάγιος Τάφος χρησιμοποιείται ως αγία Πρόθεσις και ο άγιος Λίθος ως αγία Τράπεζα. Γι' αυτό και οι σωστικές εργασίες της διεπιστημονικής ομάδας του ΕΜΠ γίνονταν μετά τη δύση του ηλίου.

Όπως σημειώνει ο Μανώλης Κορρές, καθηγητής του ΕΜΠ και μέλος μαζί με τον επίσης καθηγη-

τή στο ΕΜΠ πολιτικό μηχανικό Χάρη Μουζάκη της 20 μελούς ομάδας επιστημόνων του ΕΜΠ που ανέλαβαν την αποκατάσταση του Ιερού Κουβουκλίου, «Το 1947 η παραμόρφωση της εξωτερικής κατασκευής του Ιερού Κουβουκλίου ήταν ήδη τόσο έντονη, όσο εμφανιζόταν και πριν από τις εργασίες του ΕΜΠ. Ήταν δε τόσο ανησυχητική, ώστε να αναγκάσει τη Βρετανική Αρχή (που ήταν παρούσα ως Εγγυήτρια Δύναμη στο νεοσύστατο τότε κράτος του Ισραήλ) να λάβει άμεσα μέτρα. Τότε ακριβώς κατασκευάστηκε ο μέχρι πρότινος υφιστάμενος σιδηρός κλωβός, ο οποίος μέσω ισχυρών ξύλινων τάκων εμπόδιζε την περαιτέρω προς τα έξω μετακίνηση των μαρμάρων των δύο μακρών πλευρών του κτίσματος».

Οι εργασίες για την συντήρηση και αποκατάσταση του Ιερού Κουβουκλίου διήρκεσαν επτά μήνες και το κόστος τους προσέγγισε τα τρία εκατομμύρια ευρώ. Και επέτυχαν την άρση των επικίνδυνων εξωτερικών παραμορφώσεων στο κάτω μέρος του μνημείου, ώστε να επιτραπεί και η απομάκρυνση της μεταλλικής προστατευτικής κατασκευής που είχε τοποθετηθεί περιμετρικά του.

Επιμέλεια:
Σταυρούλα Μασουρίδη
Αρχαιολόγος